

От филология към „нещо друго“ през погледа на студентите англицисти в ПУ „Паисий Хилендарски“

Милена Кацарска

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (България)

Milena Katsarska

University of Plovdiv “Paisii Hilendarski” (Bulgaria)

Milena Katsarska. FROM PHILOLOGY TO “SOMETHING ELSE” THE VIEWS OF ENGLISH STUDIES STUDENTS AT PLOVDIV UNIVERSITY

<https://doi.org/10.60055/phl.2023.44.92-110>

Abstract. The text reflects on the dynamic changes that have occurred in the makeup and rationale of English Studies associated majors on offer at Plovdiv University Paisii Hilendarski (PU) as revealed through the views of students enrolled in three distinctive strands of programs. The contours of these developments are addressed by comparing cohorts of ES students at PU across time. Namely, the discussion relies on a comprehensive student survey that registered students’ views in 2008 and 2018, i.e. with a time lapse of a decade, against the background of broader contextual developments and narrowly institutional such (PU institutional policies) in the interim period. Within the institutional context of PU, the developments amount to diversifying the portfolio of BA degree options from traditionally philologically-oriented such to those following an applied linguistics model on one hand, and majors involving a degree of interdisciplinary “hybridization” on the other. These transformations appear further nuanced with a view to the distinctive features that come across the responses of three qualitatively different student cohorts. One, those pursuing ES degrees within a more conventional philological model; two, those engaged in ES related degrees following an Applied Linguistics model; and finally, those who study ES as a component in combinations with IT, Marketing and Business Administration. Even if limited to the institutional context of PU, the survey offers scope for considering the implications for the HE philological horizons of foreign language education from the perspective of the changing expectations, attitudes and career aspirations of the undergraduates involved in them.

Keywords: philology, applied linguistics, English studies (ES), comprehensive survey questionnaire

Милена Кацарска. ОТ ФИЛОЛОГИЯ КЪМ „НЕЩО ДРУГО“ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ АНГЛИЦИСТИ В ПУ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

Резюме. Статията предлага рефлексия върху промените, настъпили в съдържанието и мисленето за специалностите с английски език, които се предлагат в ПУ „Паисий Хилендарски“, така както ги виждат студентите, които се обучават в тях. Контурите на тези промени са уловени чрез съпоставителен анализ на възгледите на студенти, ангажирани в три качествено различни направления в отстояние от десет години. Анализът се опира на проведени идентични социологически анкети, съответно през 2008 и 2018 г. Това десетилетие е белязано с промени в по-широкия контекст (на англицистиката и на България в рамките на ЕС), както и в по-тесния институционален такъв – с промените в институционалните политики на ПУ с разкриването на бакалавърски специалности, които не следват традиционен „филологически модел“ (ФМ), а се опират на модела на приложната лингвистика (ПЛ) или залагат на „хибридност“ в интердисциплинарен план. Нюансите на промяната са уловени през възгледите на три групи студенти англицисти: (а) следващите в специалности по традиционен филологически модел; (б) обучаващите се в специалности по модела на приложна лингвистика; и (в) изучаващите англицистика като „компонент“ в програми с ИТ, маркетинг и бизнес администрация. Макар и ограничено до институционалния контекст на ПУ, изследването отваря поле за възможни прочити на трансформациите във филологическите хоризонти на чуждоезиковите специалности с оглед на очакванията, нагласите и кариерните ориентации на обучаемите в тях.

Ключови думи: филологически модел, приложна лингвистика, англицистика, анкетно проучване

Научно изследване/Research

Уводни бележки и контекстуални съображения

Настоящият текст обръща поглед към някои динамични промени, които настъпват в конвенционалния модел на англицистиката, която исторически се основава на „филологически модел“ (ФМ) в контекста на ВО в България през частния случай на институционалния опит на студентите, ангажирани в обучение по англицистика в бакалавърски програми в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ). Промените в студентския профил, очаквания, интереси и кариерни ориентации или заявки са регистрирани чрез провеждането на две обхватни и идентични анкетни проучвания, проведени в отстояние от десетилетие, съответно през 2008 и 2018 г., които обхващат съвкупността

от бакалаври, следващи в три оразлично поставени видове специалности (не задължително направления по смисъла на номенклатурата на специалностите по направления като 2.1. Филология или 1.3. Педагогика на обучението по...).

А именно:

(а) студенти англицисти в специалност „Английска филология“ (АФ);

(б) студенти англицисти, които следват в бакалавърски програми по модела на „Приложна лингвистика“ (ПЛ) и комбинират английски с друг чужд език; и

(в) студенти англицисти в специалности, които хибридизират англицистиката с комбинации като „Лингвистика и информационни технологии“ (ЛИТ), „Лингвистика и маркетинг“ (ЛМ) и „Лингвистика и бизнес администрация“ (ЛБА), също в комбинация с друг (втори) чужд език.

Акцентите в настоящия коментар падаат върху съпоставката на резултатите в отстояние от десетилетие и няма да представят контрастно и в детайли качествените разлики между трите групи студенти англицисти, въпреки че някои от тях ще станат видими в процеса на изложението. Иначе казано, фокусът в настоящата статия пада върху историческите промени, настъпили както в институционалния контекст на ПУ, така и във възгледите на студентите англицисти в период от десет години. Въпреки това редица оразличаващи характеристики между нагласите на студентите, които избират и следват във филологически специалности, или такива от друг тип (ПЛ, ЛИТ, ЛМ и ЛБА), ще се очертаят при съпоставката.

Тъй като целта на настоящата статия не е теоретична или теоретизираща, нито пък дълбоко и плътно историзираща, разбирането за традиционен или конвенционален ФМ тук следва да бъде мислено като конвенции и традиции на институционален практически опит. От една страна, този опит е уловен от номенклатурата на областите на знание и направленията като 2.1. Филология (по-горе) в областта на ВО в България. От друга страна, заложен е като разбиране в триединството на изучаването на език, лингвистика и литература като трите основни елемента, които характеризират съдържанието на учебните планове и програми във филологическите специалности. В по-абстрактен смисъл ФМ е информиран от историческата конвергенция около четири „принципа“, или „оси“: фиксиране на текста; изявен интерес към произход, генезис и оригинал; заложен хоризонт и стремеж към единство и холистичност; и историческа институционализация по смисъла на Бъргър и Лукман (Berger and Luckman, 1966, p. 72). Подробна дискусия около ФМ на знание като конвергенция около четири оси и във връзка с англицистиката в световен мащаб се съдържа в Gupta (2015), особено в Част първа „Филология“ (Gupta, 2015, pp. 9–42).

Десетилетието между 2008 и 2018 г. е маркирано с редица промени в българския контекст, които имат отношение както към институционалното разви-

тие в сферата на висшето образование с оглед на англицистиката в частност, така и към по-общи промени в обществото като цяло. Тук са приведени няколко разнопосочни и по различен начин свързани с предмета на дискусиата примери, които подсказват динамиките на контекстуалните промени, настъпили между първото и второто проучване на студентските възгледи. Докато първото проучване беше проведено в непосредствена близост до пълноправното членство на България в ЕС през 2007 г., през 2018 г. българският контекст има повече от десетилетен опит в европейското пространство, управлявано от единни политики в сферата на висшето образование като цяло и по отношение на чуждоезиковото обучение в частност, включително и в средното образование в посока на стандартизация на степените на образование и кохерентност (като приемане на *CEFR* наред с други), политики за стимулиране на езиково многообразие и плурилингвизъм и др. През 2008 г., макар и в непосредственото минало, членството в ЕС все още запазва белезите на „стремеж“ като пожелателен и желан хоризонт за съпоставяне, съотнасяне и развитие. Десет години по-късно този тип нагласи се движи в зоната на напрежение между визията за разширяване на ЕС и в известна степен нарастващия евроскептицизъм в различни европейски контексти (вж. Vargaonu et al., 2016; Styczynska, 2015; Stoyanov and Kostadinova, 2021; наред с други). В по-директен и практически план пълноправното членство означава засилена и безпроблемна – дотолкова, доколкото е ясно рамкирана и канализирана със съответните правни и регулаторни инструменти – образователна мобилност в границите на европейското пространство, далеч надхвърляща рамките на краткосрочния образователен обмен, заложен в програми като „Еразъм +“. Едно от непосредствените последствия тук е, че зрелостниците, завършващи средното си образование в България, имат възможност да избират да продължат образованието си в целия спектър от специалности и институции в Европа (което до 2020 г. включва и Великобритания).

Същевременно и що се отнася до броя на зрелостниците, завършващи гимназиалното си образование в България, периодът, за който става дума, е белязан със спадаща демографска крива като отражение на раждаемостта през 90-те години на миналия век. Един от начините да се видят измеренията на тази динамика е с помощта на медийния дискурс, който всяка годишна коментира задължителните зрелостни изпити (матури) по български език и литература (БЕЛ). Според новинарски публикации в Би Ти Ви от 2010 г. през 2008 г. на матура по БЕЛ се явяват 72 533 гимназисти, през 2009 г. те са 74 216, а през 2010 г. възлизат на 65 853 (*bTV новините*, 4 юни 2010 г.). Според други медийни източници, които се позовават на броя зрелостници, явяващи се на матура по БЕЛ, в последващите години, става дума за 52 000 през 2015 г. (*Образование & Специализации в чужбина*, 5 юни 2015 г.) и 52 553 през 2017 г. (*Dnes.bg*, 21 март 2017 г.). Динамиката на общата демографската крива в пери-

ода може да се отчете и през възрастовата разбивка на населението в данните, предоставяни от Националния статистически институт (НСИ) в различни години. През 2008 г. във възрастовата група 15–19 години населението наброява 445 510, за групата на 20–24 годишните – 523 522. Десетилетие по-късно най-ниската точка е регистрирана през 2016 г. съответно с 309 596 и 350 006 души (НСИ, Infostat, 2022). Паралелно с гореизложените съображения, през първите години на периода се наблюдава нарастващ брой институции, предлагащи висше образование в местен (национален) мащаб, което се свежда до обратнопропорционалната корелация, че нарастващ брой институции (независимо дали в международен, или национален план) се състезава за намаляващ брой зрелостници, завършващи средното си образование.

Местните институционални стъпки от страна на ПУ, които се предприемат като евентуален противовес на потенциално негативните въздействия от някои от маркираните по-горе процеси или за да се капитализират върху някои предимства, заложили в тях, особено що се отнася да специалностите с така наречена филологическа ориентация, могат да се обобщят като екстензивни. Иначе казано, отчитайки настъпващите контекстуални промени, институцията залага на разширяване и диверсификация на предлаганите специалности на ниво бакалавър във Филологическия факултет в спектър от комбинации на и с различни езици. Това води до разкриването, първо, на бакалавърски специалности по „Приложна лингвистика“ (ПЛ в комбинация английски и втори чужд, както впоследствие и огледалната комбинация), чиито учебни планове не следват традиционно филологическите „смесени специалности“ като „Български език и английски език“ или „Руски език и английски език“, познати от края на 80-те и началото на 90-те години на ХХ век. През 2018 г. ПУ приема 83 първокурсници в ПЛ английски език в комбинации с испански, китайски, италиански, немски, руски, корейски, френски и турски (изброяването е по низходящ ред на броя приети студенти) за съответната година. Хронологично второто развитие е разкриването през 2010 г. на „хибридна“ специалност „Лингвистика и информационни технологии“ (ЛИТ). През 2018 г. записаните в нея първокурсници възлизат на 70 със заявка да изучават английски език в комбинация с френски, немски, испански и руски. Последното развитие¹, което попада в изследвания период, е въвеждането на бакалавърски специалности като „Лингвистика и бизнес администрация“ (ЛБА) и „Лингвистика и маркетинг“ (ЛМ). През 2018 г. в ЛБА се обучават 54 първокурсници

¹ Около 2018 г., както и впоследствие посоката на диверсификация и разширяване на спектъра от предлагани бакалавърски специалности в ПУ продължава с разкриването на други, в които участва „английски компонент“. От една страна, това са комбинациите на англицистика с природо-математически науки като „Биология и английски език“, „Химия и английски език“ и т.н., от друга – предлагат се комбинации в областта на хуманитаристиката със специалности като „Английски език и културно наследство“, „Английски език и гражданско образование“ наред с други. Тези развития не попадат в обхвата на настоящото изложение.

в комбинация с френски, немски, испански, руски, турски и новогръцки. В ЛМ са записани 47 първокурсници в комбинация с френски, немски, испански и руски. Съответно всички изброени по-горе специалности са акредитирани според нормативната база на ЗВО.

В цялост учебните планове (УП) на различните специалности във ФФ на ПУ в съответните години на прием са публично достъпни на институционалния сайт (УП, <https://slovo.uni-plovdiv.bg/учебни-планове>). Основните разлики между програмите и профилите на трите групи студенти англицисти, които бяха анкетираны през 2018 г., може да се обобщят, както следва:

- Първа група – „Филология“, които следват по традиционния модел, комбиниращ езиковедски и литературоведски дисциплини и придобиват преподавателска квалификация според действащите нормативни уредби към момента на дипломирането си.
- Втора група – „Приложна лингвистика“, които придобиват учителска и преводаческа квалификация за първи чужд език (в случая английски), който изучават, и само преводаческа квалификация за втория чужд език; в УП на тези специалности са запазени някои литературоведски дисциплини в общообзорен план и с по-малък хорариум, които включват и „Творческо-критически методи в преподаването на (англоезична) литература“, като е запазен пълният набор от езиковедски дисциплини с по-малък хорариум за аудиторна заетост и съответно присъдени *ECTS*.
- Трета група – „Лингвистика +“ (информационни технологии или маркетинг или бизнес администрация), които завършват без преподавателска професионална квалификация, нямат задължителни литературоведски дисциплини по УП и запазват пълния набор от езиковедски дисциплини с хорариум и кредити, съпоставими с втората група.

През 2018 г. общият брой обучаеми в специалности, които имат отношение към англицистиката по гореописания начин, възлиза на 1115 бакалаври (общо от I до IV курс), които са разположени, както следва: ФМ (397), ПЛ (280) и ЛИТ, ЛМ и ЛБА (438)². Второто анкетно проучване обхваща 250 респонденти и е представително за съвкупността от обучаеми в програмите, свързани с англицистиката в ПУ в онзи момент. В процеса на изложението коментарите, свързани с отличителните характеристики между трите групи по-горе, са базирани на 10% и повече значима статистическа разлика, която отчита статистическата грешка. Следващите абзаци описват приложената методология за осъществяване на съпоставката на данните с тези, събрани чрез анкетното проучване през 2008 г., в което бяха заложени други цели и което имаше по-широк обхват, т.е. включваше две други институции (СУ и ВТУ). За подробен анализ на първото анкетно проучване вж. Katsarska and Keskinova

² В настоящата 2023/2024 академична година те възлизат на над 1200 студенти.

(2011), за по-плътни и контекстуално обусловени анализи на институализацията на англистиката в България в исторически план вж. Katsarska (2010) и Katsarska (2012).

От съображения за обем в изложението по-долу няма да бъдат коментирани динамиките на променящия се профил на студентите, които избират да продължат образованието си в ПУ в отстояние от десетилетие. Първата част на анкетата е насочена именно към улавяне на профила на студентите с оглед на пол, гражданство, етническа принадлежност, предходно образование, езикова компетентност, мобилност в страната за целите на придобиване на университетско образование, финансова обезпеченост, работна ангажираност наред с други характеристики. Параметрите на значимите разлики между двете исторически съвкупности, както и между трите качествено различни групи, които към по-късна дата се обучават в ПУ, са засегнати в Katsarska (2022, pp. 68–71) и представляват интерес за бъдещи дискусии. Една от основните характеристики, които отличават цялата съвкупност на студентите към по-късна дата, е свързана с езиковата им компетентност. Както декларираният брой и разнообразие от езици в различна степен на владене, така и самооценката за степента на владенето им (с оглед на умения за четене, писане и говорене) бележат значимо нарастване. Докато самооценката за степента на увереност в английския език остава без промяна (той е водещ по брой и самооценъчна скала на компетентност), а френският език например бележи известен спад, самооценъчната карта ясно показва нарастване за немски и испански език, които са особено ярко изразени в третата група на „хибридизираните“ специалности (ЛИТ, ЛМ, ЛБА). С оглед на естеството на програмите, които студентите в ПУ следват, и липсата на втори чужд език в УП на филологическите специалности в първата група именно при тях английският се явява като единствен чужд език (за 56,6% от студентите), докато по този параметър в групата на ПЛ и в тази на ЛИТ, ЛМ и ЛБА процентите са съответно едва 9,7 и 14,7.

Предвид институционално заложените входни нива за владене на английски език (вж. КСК справочник), както и изходните нива, към които са ориентирани всички специалности, в които английският език е водещ във ФФ на ПУ (те бяха отразени и ретроспективно в отговорите на респондентите с осреднена самооценка за четене 4,75 по петобална скала), анкетните карти и в двата случая бяха предоставени на студентите на английски език. И в двата случая проучванията се проведеха в присъствието на консултант с инструкция за стандартизирани разяснения, в случай че възникнат въпроси от езиково естество. След методическите съображения изложението се фокусира предимно върху очакванията, интересите и пожелателните кариерни траектории на студентите.

Методика на извадката и анализа на данните

Емпиричните изследвания са проведени през 2008 и 2018 г. и сред студенти в специалности с английски език в Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“. И в двете изследвания е формирана едностепенна гнездова извадка, възпроизвеждаща структурата на генералната съвкупност по тип на програмата и курс на обучение. Генералната съвкупност възлиза на 591 студенти през 2008 г. и 1124 студенти през 2018 г. Реализираната извадка е с обем 202 студенти през 2008 г. и 250 студенти през 2018 г. Структурата на реализираната извадка през 2008 за разлика от 2018 г. е със значими отклонения от структурата на изследваната съвкупност, което налага претегляне на данните за 2008 г.

За обработка и анализ на емпиричните данни е използван IBM SPSS Statistics 25³. Данните за всички променливи са обобщени чрез относителни дялове (%). За променливите на ординални скали са изчислени средни стойности. За сравнението на данни между години е приложен Т-тест за две независими извадки (*Independent Samples Test*), а за сравнение на данни в дадена година – тест за зависими извадки. Заключениеята са при 95% гаранционна вероятност, т.е. статистически значимите разлики са при $p < 0,05$.

Студентски очаквания

Регистрирането на очакванията на респондентите в проучването се осъществи по предзададен набор от 16 твърдения и тристепенна скала за отговори (*true for me/somewhat true for me/not true for me*). През 2018 г. водещата група твърдения, които обхващат очакванията на студентите и регистрират най-висока степен на пълно съгласие, са свързани с улавянето на доминиращо практическата ориентация на бакалаврите, особено що се отнася до практическото овладяване на английския език. Това са „да подобря уменията си за писане“ (85% – „Вярно“, и 11% – „Вярно в известна степен“), говорене (съответно 81 и 15%), слушане (съответно 76 и 17%), четене (съответно 76 и 16%). В тази първа изявена група на студентските очаквания попада и придобиването на компетентност за превод (писмен и устен), съответно 79 и 18%, което заема и второ място в ранглистата на студентските очаквания. Този аспект загатва и потенциалните кариерни ориентации, за които става дума по-нататък. Макар и с най-ниска позиция, в тази първа група на очакванията се забелязва и първата по-теоретично ориентирана нагласа на възгледите, а именно изучаването на английска граматика, фонетика, морфология и синтаксис.

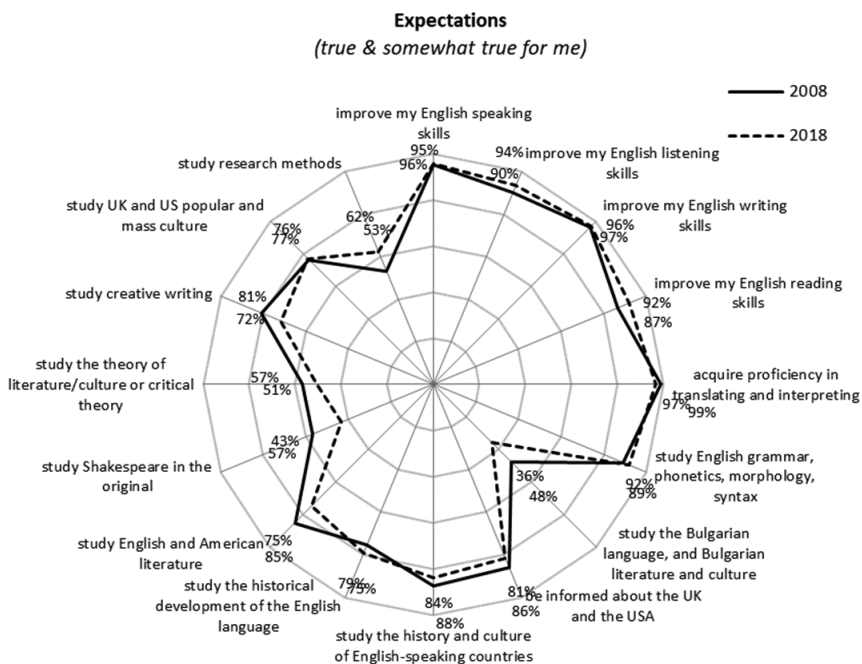
Във втората група по интензитет с висока степен на съгласие между 39 и 44% се съдържат твърденията, които се отнасят в по-голяма степен до собствено предметното съдържание на англицистиката като история и култура

³ Обработката на статистическите данни е извършена със съдействието на Донка Кескинова.

на англоезичните страни, култура на Великобритания и САЩ, включително масова и попкултура. Очакването за изучаване на историческото развитие на езика в тази група е с най-ниска степен на пълно съгласие (35%) и все пак достигащо 79% в комбинация с частичното съгласие. Изучаването на английска и американска литература е със значимо по-високо позитивно очакване (48%), но като цяло е с по-ниска изявеност на общото очакване.

Бакалаврите в специалностите с участие на английски език най-малко очакват да изучават изследователски методи и подходи, литературна/културна теория или критическа теория, Шекспир в оригинал, както и български език, литература и култура.

Както редът на очакванията, така и интензитетът им са се променили за изминалия период от десет години. Очакванията за изучаването на граматика, фонетика, морфология и синтаксис са се покачили значително поради доминиращото присъствие на лингвистично ориентирани специалности със съответните дисциплини и хорариум, които са въведени на по-късен етап. Подобна динамика се забелязва и в очакването да се изучават историята и културата на англоезичните страни за разлика от намаления интензитет на очакването да се изучават непременно двата контекста (на Великобритания и САЩ). С други думи, асоциирането на двата специфични геополитически и културни контекста с изучаването на английски не е така ярко изявено, колкото е било преди. Тази асоциация е категорично и статистически значимо валидна за студентите по ФМ, но не и за другите две групи, съответно с 57,8 срещу 33,3%. Общо взето, именно сред студентите в специалностите, следващи поплътено филологическия модел, се изявява по-силно очакването да се учат: (а) двата доминантни контекста, традиционно свързани с идеята за оригинален контекст или като носители на дисциплината източник; (б) литературата, експлицитно свързана с тях; (в) историческото развитие на езика; както и (г) Шекспир в оригинал; със стойности на разликата, които варират между 20 и 36%. Въпреки че другите две групи студенти имат ниски очаквания към изучаването на литературата, те са далеч по-склонни да очакват занимания с творческо писане например в процеса на следването си. Фигура 1 представя съпоставката на студентските очаквания през 2008 и 2018 г., като е запазен оригиналният език на анкетата.

Фиг. 1

Видно е, че изучаването на „Шекспир в оригинал“ не само слиза в класацията, но и бележи значим спад в изразената степен на съгласие според респондентите. През 2008 г. 57% от студентите изразяват средна или силна степен на одобрение, през 2018 г. той е около 43. Като цяло очакването да се изучават изследователски методи се е покачило в отстояние от десетилетие, но тук разликата също е поради разликата в трите групи студенти. Студентите по ПЛ най-малко очакват да изучават изследователски подходи и методи с разлика от 15% в сравнение с тези в другите две съвкупности. Техните интереси и очаквания са категорично с практическа ориентация за сметка на теоретичните и/или изследователските дисциплини. Очакванията, свързани с изучаването на български език и литература, остават неизменно в дъното на графиката, като „Не е вярно за мен“ е 64,4% през 2018 г., а през 2008 г. то важи за 52%.

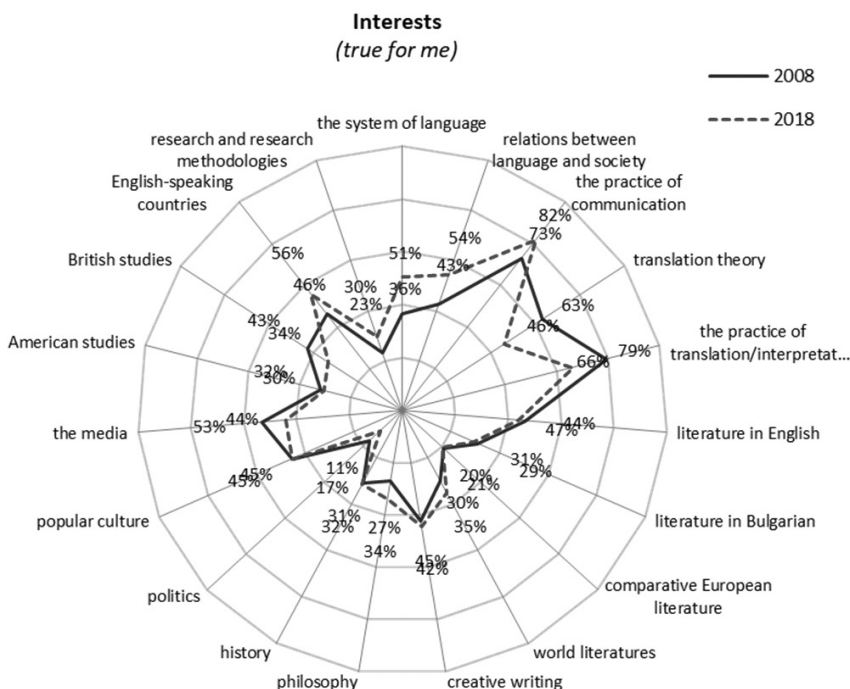
Мнозинството студенти смятат, че специалностите, които следват, отговарят на очакванията им „В известна степен“ – 75% през 2008 г. и 70% десет години по-късно. Въпреки че са най-малката група, процентът на студентите, които заявяват, че програмата никак не е отговорила на очакванията им, се е удвоил до 17 в сравнение с предишните. На този етап не можем да твърдим с положителност дали това се дължи на разнообразното портфолио за избор към

настоящия момент за разлика от по-канализираните и традиционни очаквания, които следват отдавна познати модели в миналото, или на други фактори.

Интересите на студентите

В съпоставителен план студентските интереси запазват реда на класирането през годините. Първите три са идентични с тези, заявени през 2008 г., но силното съгласие относно интереса към практиката на превода (писмен и устен) е със статистически значим спад от 76 на 66%, макар и да запазва позицията си в челната група на студентските интереси. В края на изследвания период този спад се дължи най-вече на ниските нива в третата група, докато групата на ПЛ е декларирала най-висок интерес в това отношение. Същевременно обаче най-значителният спад в заявените интереси на студентите между двете точки на сравнение е в областта на теория на превода, особено що се отнася до студентите по ЛИТ, ЛМ и ЛБА. Всъщност тази ниска степен на заявен интерес се споделя между трите групи сред студентите през 2018 г., все едно практиката на превода „няма нищо общо“ или няма голяма връзка с теоретичното ѝ обговаряне. Като продължение на повишените очаквания към изучаването на фонетика, морфология и прочее по-горе по-съвременните студенти заявяват и по-засилен интерес към „системата на езика“.

Фигура 2 визуализира съпоставката между двете анкетни проучвания. Като вид продължение на изложените по-горе съображения за доминиращите контексти по отношение на очакванията на студентите интересът към тях като „носители“ или контейнери на съдържанието на англицистиката е намалял. Това е така дори и ако се фокусираме върху на пръв поглед „същите“ стойности на деклариран интерес към „англоговорящите страни“. Този интерес е отбелязан „Вярно за мен“ от 74,4% от студентите по ФМ, а е валиден едва за 46% в другите две групи. Техните интереси не са непременно обвързани дори с англоезични контексти. Картината, която постепенно се очертава по отношение на променящите се „усещания“ за „съдържанието на англицистиката“, е за едно по-глобално разбиране, а за английския език – като *lingua franca*. Нито изучаването на езика, нито съдържанието на дисциплината според студентските възгледи изглеждат особено твърдо обвързани с определени или господстващи геополитически контексти. Паралелно с това студентите, които избират да следват ФМ за бакалавърската си степен, дори в известен смисъл втвърдяват възгледите си за обвързаността на своето програмно съдържание с Великобритания или САЩ като негови локации. Това има нещо общо с дисциплините (особено литературните), които са концептуализирани по този начин, а е много вероятно и да е изражение на техния начин да се оразличат като „идентичност“ от другите студенти бакалаври в специалности с английски език във ФФ на ПУ.

Фиг. 2

„Интересът към литература/и“ на пръв поглед изглежда непроменен и сравнително по-нисък, но вътрешната динамика е различна: по-съвременните студенти филолози заявяват по-силен интерес към различни литературно ориентирани формулировки не само от връстниците си в другите специалности, но и в сравнение с филолозите от 2008 г. Единственото изключение тук е интересът към „литература на български“, която е най-силно изявена в групата на ЛИТ, ЛМ и ЛБА. Частично обяснение може да има и в разбирането на понятието „литература“ тук, т.е. дали то се разбира като „художествена“, или в по-широк смисъл, тъй като в тази група има регистриран най-висок процент на равнопоставено използване на двата език (български и английски) в процеса на обучение (като основни текстове, език на преподаване и комуникация и др.). За студентите ПЛ този параметър е „предимно на английски език“, а за ФМ най-висок процент студенти посочва „само на английски език“.

Мястото на „медиите“ също заслужава внимание. Заявеният интерес в това отношение е спаднал значително за десет години. Този спад е валиден в еднаква степен за всички съвкупности. В последната част на анкетата, която обръща внимание на кариерните очаквания на студентите, медиите също така

бележат най-драстичния спад като желана сфера на бъдещо професионално поприще, за което става дума по-долу. Както и преди, на дъното на класацията в студентските интереси е „политиката“, като дори и тази ниска позиция е белязана със значим спад. Това вероятно се дължи на тясно разбиране на понятието (партии, избори, политици и т.н.), като може би е свързано и със съображенията за „медии“ и участието им в политическия дискурс. Ако ги поставим в по-широка рамка, в подобни тенденции вероятно се крият и разбираня и глобални „тревоги“ около медиите, свързани с „фалшиви новини“, *post-truth age* и др.

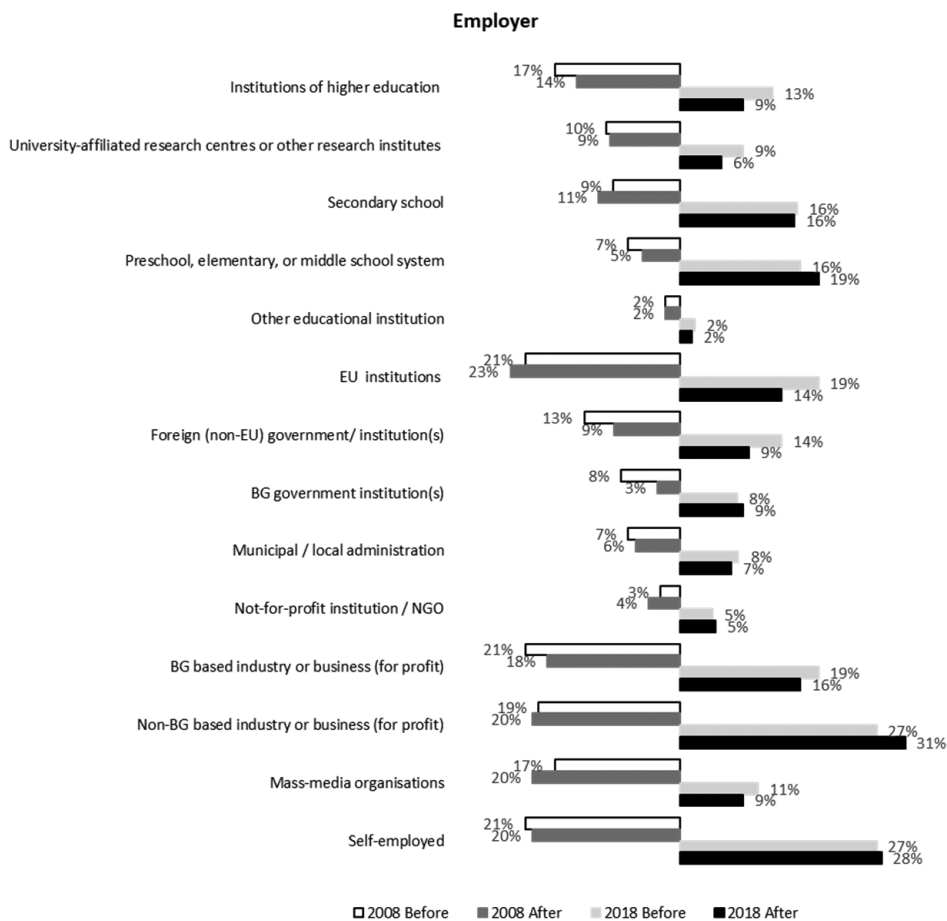
Кариерни нагласи и очаквани работодатели

Последната област на сравнение в променящата се динамика на възприятията на студентите относно програмите, свързани с англицистиката в ПУ, е по отношение на очертаването на перспективите за реализация като избор на кариера и (желана) работа по начина, по който самите студенти са ги формулирали съответно през 2008 и 2018 г.

Въпросите на анкетата по тези теми се стремят да уловят промените във възгледите на студентите по време на курса на обучение. Графиката по-долу дава представа за това как (и дали) в хода на следване на съответните им бакалавърски степени се променят представите на студентите за техните перспективи за професионална реализация. Десет години по-късно писменият и устният превод все още са начело с ясна разлика от над 40% в сравнение с други професионални сфери. Тук отстоянието е 30% през 2008 г. Промяната, която се появява в това отношение при по-скорошните студенти, е, че по време на курса на обучение изборът за такава кариера е намалял със статистически значима разлика от 11%. Както мениджмънтът, така и държавната служба отбелязват спад от 10% в сравнение с мнението на студентите от 2008 г., което всъщност разкрива дори още по-ясно изразено оттегляне на предпочитанията за тази област от страна на студентите, които се обучават в специалности по ФМ или ПЛ.

Учещите ЛИТ, ЛМ и ЛБА са тези, които идентифицират сферата в положителни термини на 40,7% преди тяхното университетско обучение, което освен това вижда допълнително увеличение в процеса на следване до 48,9% към IV курс, което е разбираемо предвид съдържанието на втория „компонент“ на тяхната смесена специалност. Това, което е в дъното на желаните кариерни пътеки през 2008 г., а именно преподаването, се е повишило значително с 11% в рамките на десетилетието. Така педагогическата сфера заема второ място в класацията на пътищата за професионална реализация. Отчитането на кариера в преподаването като добра професионална перспектива също става малко по-изразено в хода на следването на студентите.

Тази положителна нагласа е дори по-значима, ако отчетем факта, че през 2008 г. всички студенти следват в бакалавърски програми, които предполагат придобиването на учителска професионална квалификация, докато към по-късната дата това важи само за половината от анкетираните студенти. Сред трите групи ФМ, ПЛ и ЛИТ/ЛИМ/ЛБА най-високият дял респонденти, които поставят преподавателската кариера на първо място, се очертава около ФМ на англицистите с 55% в началото на следването и 62,2% към края му на процеса на следване. Този аспект ги отличава и от другите специалности, които водят към придобиването на учителска квалификация (към 2018 г. тя е обезпечена със същите съдържателни курсове и хорариум по смисъла на действащата нормативна база към онзи момент). За студентите ПЛ заявеното предпочитание важи за 24,6 и 30,4% преди и в процеса на следването съответно.

Фиг. 3

Фигура 3 дава представа за „типа работодател“ в нагласите на студентите след завършването на курса на обучение. Начело в класацията през 2008 г. са европейските институции, които придобиват още по-изразена пожелателна тежест в процеса на следването им. Десет години по-късно тази „визия“ заема едва пето място и бележи спад на интерес от 15% в процеса на следването. Изглежда, в непосредствения контекст на присъединяването на България към ЕС институционалните контексти на управлението в ЕС все още носят положителни и пожелателни характеристики с оглед на материален и символен капитал във възгледите на студентите. Някои от по-общите контекстуални съображения в началото на изложението имат отношение към регистрираната промяна в нагласите. При всички случаи резултатите от проучването през 2018 г. ясно показват тенденцията на спадащ интерес в това отношение, който става още по-ясен в процеса на обучение. Същевременно и въпреки че неизменно заемат по-ниски стойности, се забелязват още две тенденции с оглед на „работата в институции“. Едната е, че работата за „чужди такива“ (извън ЕС) намалява по време на следването през 2018 г. със статистически значима разлика. Другата такава се забелязва в „пожелателния хоризонт“ за институции в България. През 2008 г. преди следването на 3 до 9% през 2018 г. в процеса на обучение, независимо че подобни възгледи се споделят от малцина.

Работа в сферата на масмедииите заема позиция в челната група на предполагаемите работодатели през 2008 г. Десетилетие по-късно едва 11% от студентите виждат медийните институции като желан работодател. Макар и с минимална разлика, тук също се наблюдава спад в студентските очаквания, който настъпва в процеса на следването им. Съображенията по-горе, що се отнася до интересите на студентите, важат и тук. По всяка вероятност тук се отразяват и по-общии тенденции като сравнителната несигурност и липса на прозрачност във финансово отношение в този сектор, както и като цяло негативните доклади и публикации по параметри като баланс на собствеността в масмедииите в страната, ниските индекси за свобода на медиите и прочее. В рамките на десет години България пада от 36-о до 111-о място сред 180 страни според индексите на *MFR* например (Cf. Media Freedom Reports at RSF (Reporters without Borders) – <https://rsf.org/en/white-paper-media-freedom-bulgaria>).

Сферата на образованието се радва на най-значимия повишен интерес сред студентите. Въпреки че в сектора на висшето образование се регистрира известен спад, училищното образование бележи статистически значима разлика от 15% за „работа в училище“ (без отчитане на различните степени). Тук се отчита и разлика между трите групи студенти в отделните специалности. Именно студентите, следващи по ФМ в специалности като „Английска филология“ или „Български език и английски език“, декларират изявен интерес към кариера в преподаването независимо дали в прогимназиален, или

гимназиален етап. Тези положителни предпочитания дори се засилват с 6%, докато студентите следват в избраната специалност. Факторите, които се отразяват тук, по всяка вероятност са свързани със сравнителна стабилност на трудовите договори в сектора, ясно очертаните стъпки и законови процедури за кариерно израстване и не на последно място, промяната на финансовото обезпечаване (заплати) в сектора през този период⁴.

През 2018 г. най-изявеното предпочитание към работодател е „чужд/не-български бизнес (с търговска цел“ и подобно на връстниците си от 2008 г. те се виждат като „самоосигуряващи се“, което се засилва в процеса на обучението им. Първото важи в най-голяма степен за третата група студенти при 31,2% (преди) и 45,2% (след) за разлика от ПЛ, където процентите съответно са 16,7 и 14,1. Последните са и тези, които се виждат най-вече като самоосигуряващи се – 25% (преди) и 29,6% (след). Това е тяхното най-изявено желание. То в голяма степен отговаря на пазарното структуриране във връзка с преводаческите услуги, тъй като „преводаческата квалификация“ е валидна и за двата чужди езика в техните специалности. С други думи, вътрешната динамика на кариерните очаквания и възгледите за желан работодател ясно оразличават трите групи студенти, които са ангажирани в специалности с водещ английски език. Съпоставката с предходните данни, от друга страна, ни позволява да видим не само вътрешното разнообразие между съвкупностите, но и да отчетем някои от настъпилите промени от политическо, икономическо, културно и прочее естество в контекста на България през изминалото десетилетие.

В заключение

Дискусията на резултатите по-горе предлага една „моментна снимка“ на промените, които настъпват при институционализирането на различно поставени програми по англицистика. Тази картина вече има „исторически измерения“, тъй като обсъжда отминал период, т.е. до 2018 г. Със сигурност към настоящия момент тя вече е по-различна и заради настъпилите междувременно драматични обрати в по-широк или по-тесен мащаб (като пандемията от ковид-19 наред с други), както и заради натрупването на „традиция“ в иначе сравнително „новите“ към миналия момент специалности. Проучването на студентските възгледи и нагласи обаче може да зададе параметри за професионална рефлексия, не на последно място свързана със съдържанието на

⁴ По въпроса за динамиката на трудовото възнаграждение към 2017–2018 г. вж. „Минималната учителска заплата става 920 лв. – News.bg 11 юни 2018 г.; <https://news.bg/education/minimalnata-uchitelska-zaplata-stava-920-lv.html>; и „Заплатите на учителите се вдигат с 15–16% от януари“ – Mediapool.bg, 17 август 2020 г.; <https://www.mediapool.bg/zaplatite-na-uchitelite-se-vdigat-s-15-16-ot-yanuari-news311116.html> (дата на достъп 15 декември 2023 г.).

„англистиката“ в местен план като единственост на дисциплина по ФМ или като плуралност от такива. Когато дават своя „дефиниция“ за областта на знание, студентите от 2008 и 2018 г. не се различават особено като осреднени стойности, но за тях местната (националната) англистика все повече означава „предимно програма по език и езикознание“. А в съпоставката между трите групи за тези, обучавани по ФМ, тя означава все повече „предимно литература и култура“ (25%), което всъщност я доближава до институционализираното разбиране за *English Studies* в англоезични контексти, различаващо се от традиционно континентално филологическото за неанглоезични контексти. От друга страна, за 35,5% от студентите по ПЛ тя е „предимно свързана с приложни умения за придобиване на езикова компетентност“, като английският език е само един от поне двата, а в повечето случаи – трите или четирите, на които те гледат по този начин. В рамките на ФФ на ПУ именно групата на ПЛ е тази, която осъществява повече академична мобилност с цел обучение или стаж, по-активно обсъжда и сравнява институционални разлики между ВУЗ-ове в страната или чужбина в разговори с преподавателите, посещава по-активно събития с гост-лектори и т.н., като процентите в повечето случаи са двойно по-големи от тези в другите групи.

Освен очертаните по-горе нюанси между отделните групи студенти в различни аспекти един от основните е, че англистиката все по-малко се свързва директно и стабилно с доминиращите контексти на Великобритания и САЩ като „носител“ на дисциплината. Онези, които все повече държат на тази обвързаност, са намаляващо малцинство, докато другите нарастват като численост и динамика на прием в съответните специалности. За тях английският (като език) е средство за различни и множество разнообразни цели и той не е обвързан с произходна локация, а е по-скоро *lingua franca* в глобален план. Именно тези студенти по-рядко се виждат като бъдеща реализация в организирани на национално ниво централизиран институции и/или такива в публичната сфера в България. Как тези уловени динамики влияят на установеното и институционализирано разбиране за филологическо образование в местен контекст, е въпрос, който заслужава внимание.

Библиография

- Bargaoanu, A. & Radu, L. & Negrea-Busuioc, E. (2016), The Rise of Euroscepticism in Time of Crisis: Evidence from the 2008–2013 Eurobarometers., *Romanian Journal of Communication and Public Relations*. 16. 9. DOI: 10.21018/rjcp.2014.1.185
- Berger, P. and T. Luckmann (1966), *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Harmondworth: Penguin.
- Gupta, S. (2015), *Philology and Global English Studies*, New York: Palgrave Macmillan.
- Katsarska, M. (2022), One Institution, Ten Years On: Students' Perceptions of English Studies at Plovdiv University, *Child is Father of Man. 30 Years of English Philology at Paisii Hilendarski University of Plovdiv*. Eds. Y. Rowland, S. Grancharova, R. Ilieva-Marinova, D. Karamitev, and N. Georgieva, Plovdiv: Plovdiv University Press, pp 63–83.
- Katsarska, M. (2012), “Fringes and Thresholds: English Practice Classes in the English Philology Degree.”, *Plovdiv University – Bulgaria. Research Papers – Languages and Literature*, Vol. 50, book 1, part C, pp. 533–546.
- Katsarska, M. and D. Keskinova (2011), Student Perceptions of English Studies in Bulgaria. // *Nordic Journal of English Studies*, Vol. 10, N 1, pp. 155–181.
- Katsarska, M. (2010), English Studies in Non-Anglophone Contexts: Bulgaria. // *Globalization in English Studies*. Eds. M. Georgieva and A. James. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, pp. 212–240.
- Stoyanov, D. and P. Kostadinova (2021), Bulgarian political parties and European integration: From anticommunism to Euroscepticism. *European Politics and Society*, 3/15, vol. 22, issue 2, pp. 222–236.
- Styczynska, N. (2015), (Non)Existence of Bulgarian Party-Based Euroscepticism – Why Should We Care? // *Politeja*, 12, pp 201-214. DOI: 10.12797/Politeja.12.2015.33.10.
- Media Freedom Reports at RSF (Reporters without Borders) <https://rsf.org/en/white-paper-media-freedom-bulgaria> (accessed 18.12.2023)
- Онлайн списание „Образование & Специализации в чужбина“ (5 юни 2015 г.). Матури 2015: повече двойки, по-малко шестици, <https://studyabroad.bg/news/матури-2015-повече-двойки-по-малко-шестици/> (дата на достъп 11 декември 2023 г.). (Online spisanie „Образование & Spetsializatsii v chuzhbina“, (05.06.2015). Maturi 2015: povече dvoiki, po-malko shestitsi, <https://studyabroad.bg/news/maturi-2015-poveche-dvoiki-po-malko-shestitsi/> (accessed 11.12.2023)
- bTV новините (4 юни 2010 г.), „Над 3 хиляди слаби оценки на матурата по БЕЛ“, https://btvnovinite.bg/328814977-Nad_3_hilyadi_slabi_otsenki_na_maturata_po_BEL.html (дата на достъп 10 декември 2023 г.). (bTV novinite (4 юни 2010 г.), „Nad 3 khilyadi slabi otsenki na maturata po BEL“ https://btvnovinite.bg/328814977-Nad_3_hilyadi_slabi_otsenki_na_maturata_po_BEL.html (accessed 10.12.2023)
- Dnes.bg (21.03.2017), „Над 50 хиляди зрелостници се явяват на матурите“, <https://www.dnes.bg/obrazovanie/2017/03/21/nad-50-hil-zrelostnici-se-iyaviavat-na-maturite.335519> (дата на достъп 11.12.2023) (Dnes.bg (21.03.2017), „Nad 50 hilyadi zrelostnitsi se yavyavat na maturite“ <https://www.dnes.bg/obrazovanie/2017/03/21/nad-50-hil-zrelostnici-se-iyaviavat-na-maturite.335519> (accessed 11.12.2023)

Учебни планове на ФФ на ПУ <https://slovo.uni-plovdiv.bg/учебни-планове> (дата на достъп 15.12.2023) (Uчебni planove na FF na PU <https://slovo.uni-plovdiv.bg/учебни-планове> (accessed 15.12.2023))

Гл. ас. д-р Милена Кацарска

mkatsarska@uni-plovdiv.bg

ORCID ID:0000-0002-0635-2002

WoSc ResearcherID: JBT-4900-2023

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

ул. „Цар Асен“ 24, Пловдив 4000

България

Senior Assist. Prof. Milena Katsarska, PhD

mkatsarska@uni-plovdiv.bg

ORCID ID:0000-0002-0635-2002

WoSc ResearcherID: JBT-4900-2023

University of Plovdiv „Paisii Hilendarski“

24 Tsar Assen Str., Plovdiv 4000

Bulgaria